

ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ

ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ? ਅੱਜ ਦੀ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸੁਖਪਾਲ ਸੰਘੇੜਾ ਵੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕੈਦੀ' ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਜੋ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਏਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅੱਧੀ ਵੱਸੋਂ ਭੁੱਖਮਰੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਥੱਲੇ ਜੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੰਕੜੇ ਬੜੀ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਸਥਿਤੀ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਕੜੇ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਫੇਰ

ਕਰੀਏ ਕੀ? ਜਵਾਬ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਹ ਹਾਲਤ ਬਦਲਣੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਪਿੱਛੇ ਫਲਸਫ਼ਾ ਕੀ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਹੈ।

ਆਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਗਏ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਪੱਛਮ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ-ਪੁਸ਼ਕ ਵਿਚ ਗਵਾਚ ਗਈ ਹੈ। ਕਦੀ ਟੀ. ਵੀ. ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਕਦੀ ਫੈਸ਼ਨ ਸ਼ੋਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਹੋ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ? ਜੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਾ ਕੇ ਜੁਟ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸਾਡੇ ਵਕਤਾ ਜਦੋਂ ਵੀ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਦੀ ਸਿਆਣਪਤਾ ਅਤੇ ਤਰਕ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤੀ ਗੱਲ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਮਹਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਹਾਂ, ਇਹਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸੁਖਪਾਲ ਸੰਘੇੜਾ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਾਵਿਕ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ:

ਅਸੀਂ ਜੋ ਸੱਥ ਵਿਚ ਹੀਰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
ਘਰ ਵਿਚ ਧੀ ਦੇ ਨੱਕ ਨਕੇਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ
ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਹਾਂ
ਕੈਦ ਦਾ ਕਾਇਦਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਅੱਖਾਂ ਗੱਭਕੇ
ਅਸੀਂ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਨੂੰ
ਪਿਛਲ ਖੁਰੀ ਚਲਦੇ ਹਾਂ
ਲੱਖ ਠੱਕਰ ਖਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੀ
ਨਾ ਸਾਡੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਅੱਖ ਉੱਗੀ ਹੈ
ਨਾ ਅਸੀਂ ਅਗਲਖੁਰੀ ਚੱਲਣ ਦੀ
ਜਾਚ ਸਿੱਖੀ ਹੈ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਸੁਖਪਾਲ ਸੰਘੇੜਾ, ਸਾਡਾ ਇਹ ਕਵੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਹੀ ਗੱਲ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਪਾਲ 1982 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਪਲਸ ਮੰਚ ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸੀ। ਉਹ ਇਨਕਾਬੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਤਾਬ 'ਟੱਕਰ'

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਯਾਦਗਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਛਾਪੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵਿਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

ਸੁਣ ਦਿੱਲੀ ਦੀਏ ਸਰਕਾਰੇ
ਤੇਰੇ ਸਾਡੇ ਵੈਰ ਕਰਾਰੇ
ਯੁੱਗਾਂ ਲੰਬੇ ਪਹਾੜਾਂ ਭਾਰੇ
ਕੱਚੀਆਂ ਗੜ੍ਹੀਆਂ ਮਹਿਲ ਮੁਨਾਰੇ
ਸੀਸ ਅਸਾਂ ਦੇ ਜੁਲਮ ਦੇ ਸੰਗ
ਮੁੜ ਮੁੜ ਖਹਿਣੇ ਨੀ
ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ

ਮਿਹਨਤ ਏਨਾ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਕਿ ਜਨੇਵਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਆਰੰਭ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਹਾਂ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤਜਰਬੇ ਕਰਦੀ ਟੀਮ ਦਾ ਉਹ ਅਹਿਮ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। ਯੂਰਪ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਮਿਆਰੀ ਖੋਜ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਛਪੇ ਕਰੀਬ ਇਕ ਸੌ ਖੋਜ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਜਾਂ ਸਹਿ-ਲੇਖਕ ਹੈ।

ਇਸ ਤੀਖਣ ਸੋਚ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫ਼ਿਕਰ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ 'ਆਪਣਾ ਵਿਰਸਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਮਾਣ ਦੀ ਨੋਕ ਟੱਪ ਕੇ ਸਗੋਂ ਅਭਿਮਾਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਤਰਕ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਤਕਦੀਰ ਸਮਝ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਖੁੱਭੇ ਹੋਏ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ
ਸਿਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਲਾਮਤ ਕਰਕੇ
ਦੁਖਦੇ ਹੋਏ ਦਿਲ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਕੇ
ਗੋਰ ਦੀ ਹੋਕ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
ਧੀ ਦੇ ਨੱਕ ਨਕੇਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
ਭਲਕ ਨੂੰ ਭੈਂਗੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ,
ਅੱਜ ਦੀ ਅੱਖ ਮੀਚ ਕੇ
ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
ਤਾਂ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ
ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਹਾਂ
ਕੈਦ ਦਾ ਕਾਇਦਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਜੋ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਚਾਹ ਨੂੰ ਸੁਖਪਾਲ ਨੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਬਿੰਬ ਦੇ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।
ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਪਿਆਸ ਦਾ ਕੀਤਾ ਰੁਦਨ ਹੈ
ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਪਿਆਸ ਦੀ ਮਾਰੀ ਬੜ੍ਹਕ ਹੈ
ਪਿਆਸ ਪਿਆਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ
ਹਰ ਪਿਆਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਤਰਕ ਹੈ
ਮੰਜ਼ਿਲ ਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਮੁਬਾਰਕ
ਸਾਡੀ ਪਿਆਸ ਤਾਂ ਸੜਕ ਹੈ-

ਜੇ ਸੜਕ (ਸੰਘਰਸ਼) 'ਤੇ ਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨਾਲ ਲੈਂਸ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਵਿਚ ਅਤੀਤ (ਕਥਿਕ ਵਿਰਸਾ) ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਸਿਆਣਪਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

30-7-2000